

Stel, we gaan terug naar 1972, het jaar waarin de Club van Rome het gezaghebbende en invloedrijke rapport 'Grenzen aan de groei' uitbracht. De wereld werd voor het eerst wakker geschud over de nadelige consequenties van groei. Nederlandse politici van vrijwel alle belangrijke politieke partijen namen de boodschap uiterst serieus. En stel, politici hadden het toen voor elkaar gekregen om een nieuwe weg in te slaan die recht deed aan het rapport, gesteund door een meerderheid van de kiezers. Hoe had Nederland er dan anno 2022 uit kunnen zien?

Een van de eerste dingen die ons zou opvallen, is dat er een stuk minder opzichtige luxe te zien is. Er rijden bijvoorbeeld nauwelijks SUV's rond, maar vooral kleine, praktische voertuigen. We kwamen er in de jaren '70 namelijk al snel achter dat we alleen grenzen konden stellen aan de groei als dat op een eerlijke manier gebeurde. Dat wil zeggen: als de grootste vervuilers er het meeste aan bijdragen. En de grootste vervuilers zijn niet, zoals veel mensen eerst dachten, de fabrieken, maar de top-10 procent en top-1 procent rijkste mensen. Fabrieken, denk aan Tata Steel of de raffinaderijen van Shell, vervuilen immers niet voor zichzelf, ze vervuilen omdat ze producten maken voor consumenten. En de rijkste mensen verbruiken daar verhoudingsgewijs het meeste van. Daarom werd er voor individuele consumenten een heffing op consumptie ingevoerd die steeg als mensen veel verbruikten. Dit werd een eerlijke heffing op consumptie genoemd. Parallel werd de belasting op arbeid fors verlaagd, zodat de mensen met een bescheidener inkomen er niet in welvaart op achteruit zijn gegaan.

Toch merkten ook de mensen met een bescheidener inkomen al snel dat de heffing sommige keuzes voordeliger maakten en andere keuzes onvoordeliger. Mensen begonnen zich af te vragen: is het eigenlijk wel nodig om op een gehaaste, doordeweekse avond vlees te eten, of zal ik alleen een stukje vlees kopen voor in het weekend, als ik er echt van kan genieten? En al snel kregen ondernemers door dat als gevolg van de heffing de vraag naar bescheidener, functionelere producten met een lange levensduur enorm steeg. Ze speelden daarop in en concurreerden met elkaar wie de meeste waarde kon bieden met de minste milieu-impact. En ze bedachten allerlei nieuwe concepten waarbij de uiterst waardevol geworden materialen hergebruikt konden worden. Die veranderingen zie je nog steeds terug in het straatbeeld. Winkels met kwalitatief belabberde kleding en goederen verdwenen. In plaats daarvan zie je nu veel nieuwe, creatieve kringloop-, repair- en ombouwshops. Neem bijvoorbeeld de kledingbibliotheek, waar je een abonnement kunt nemen

op een bepaald aantal kledingstukken die je telkens mag omwisselen. Ook voor andere producten kwamen er slimme leaseconstructies. De duizenden prullenbakken die voorheen op iedere hoek van de straat te zien waren, zijn verdwenen. Desondanks zie je vrijwel nergens zwerfafval. De meeste producten worden namelijk ofwel verpakkingsvrij geleverd ofwel met statiegeldverpakkingen. Niet alleen consumenten en commerciële ondernemers sprongen gretig in de nieuwe markten, maar ook allerlei maatschappelijke organisaties, ook wel de nieuwe coöperatieve beweging genoemd. Mensen kwamen er namelijk achter dat de impact van de eerlijke milieuheffing kleiner was, en hun welzijn groter, als ze bepaalde voorzieningen samen organiseerden. En zo was er in de loop der jaren een breed scala aan nieuwe coöperaties ontstaan: mobiliteitscoöperaties, energiecoöperaties, zorgcoöperaties, landbouwcoöperaties, enzovoorts.

De opmars van de nieuwe coöperatieve beweging zie je ook terug in je leefomgeving, zowel in de stad als op het platteland. In woonwijken tref je tegenwoordig naast een basisschool, een supermarkt en een huisartsenpraktijk ook een wijkdepot, van waaruit coöperaties het delen van allerlei spullen coördineren. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om klusspullen, kinderspullen, vrijetijdsspullen, tuingereedschap en elektrische apparaten. Rondom de woonwijken zie je in plaats van monoculturen, grasland en megastallen overal langjarige gewassen, meng- en strokenteelt en voedselbossen, die beheerd worden door goedbetaalde boeren die rechtstreeks leveren aan de mensen in hun omgeving.

De transitie naar een economie zonder groei bleek trouwens ook een aantal nieuwe problemen met zich mee te brengen. Zo bleek met de afname van de groei ook de werkgelegenheid langzaam te stabiliseren. Verder bleek dat door het wegvallen van de groei de overheidsinkomsten stagneerden, terwijl de meeste overheidsuitgaven bleven stijgen. In de beginjaren werd dit gecompenseerd door extra inkomsten uit de heffing op consumptie, maar na verloop van tijd liepen de overheidstekorten op.

Gelukkig bleken die problemen tijdelijk te zijn. De overheid liet onderzoek doen naar de achterliggende oorzaken van hardnekkige maatschappelijke problemen, zoals de toename van arbeidsongeschiktheid en de stijgende zorgkosten. De conclusie was dat de helft van alle ziekten in Nederland te karakteriseren is als vermijdbare (welvaarts)ziekte.¹¹ Ook bleek dat zowel de toename van arbeidsongeschiktheid als de toename van welvaartsziekten samenhangen met de toegenomen stress en werkdruk. Door het verkorten van de werkweek van 38 naar 32 uur en door het stimuleren van de nieuwe coöperaties slaagde de overheid erin om de werkgelegenheid te herstellen en de

kosten voor zorg en arbeidsongeschiktheid te beteugelen.

Ook in andere domeinen hielp de overheid om de transitie in goede banen te leiden. In het economische domein wist de overheid de concurrentiepositie van exporterende Nederlandse bedrijven overeind te houden en zelfs te versterken. Dit was enerzijds het gevolg van de ingevoerde lagere belasting op arbeid, anderzijds het gevolg van de voorsprong die Nederlandse bedrijven namen bij het leveren van veel toegevoegde waarde tegen een onwaarschijnlijk lage milieu-impact. De vrees die veel economen en andere verstokte groeidenkers in eerste instantie hadden geuit, namelijk dat stoppen met groei zou leiden tot een algehele verarming van Nederland, bleek ongegrond. In het fysieke domein investeerde de overheid onder andere in een uitgebreid lightrailnet, als aanvulling op het hoofdrailnet, en in de grootschalige isolatie van de gebouwde omgeving. Met succes: in de Randstad heeft lightrail de auto grotendeels verdrongen en vijfennegentig procent van de gebouwen, inclusief monumenten, is inmiddels energieneutraal. Kortom, ook al had de transitie van iedereen veel gevergd, Nederland was na 1972 een gidsland geworden. Er kwamen internationale delegaties op bezoek om het Nederlandse 'polderpostgroeimodel' te bestuderen. En hoewel we een nuchter volkje zijn gebleven, hielp de internationale aandacht wel om koersvast te blijven en ons nieuwe samenlevingsmodel uit te bouwen en te perfectioneren.